

Газанфаров Ельчін Муслим огли,
докторант, МАУП

СУТНІСТЬ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ БАНКІВ ТА ЇЇ РОЛЬ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Тенденції розвитку сучасного суспільства такі, що питання безпеки вийшли на перше місце. Пояснюється це глобальними процесами, що відбуваються в світі.

По-перше, на сучасному етапі розвитку, на жаль, будь-яка з розвинених країн може стати об'єктом удару терористів, що в умовах глобалізації фінансових ринків здатне викликати дестабілізацію світової економіки, а також вплинути на стан національних економік. Прикладом можуть слугувати події 11 вересня 2001 року. За оцінками фахівців Світового банку, загальний збиток, понесений світовою економікою внаслідок цього терористичного акту, склав близько 80 млрд дол. США. У СОТ прийшли до висновку, що контртерористичні заходи привели до зростання цін на товари і послуги. Підвищені заходи безпеки збільшують терміни транспортування, і в першу чергу дорожчають товари, які перевозять повітряним та морським транспортом. Крім того, втрати економіці країни може завдати репутація держави, яка схильна до терактів. У цілому, на те, щоб світова економіка пододала наслідки

великих терактів, згідно з дослідженнями Міжнародного валютного фонду, йде від трьох до шести місяців.

Наступним дестабілізуючим фактором виступають важкопрогнозовані зміни цін на нафту та інші енергоносії. Безумовно загальна довгострокова тенденція до їх зростання не викликає сумнівів у фахівців, але ситуацію ускладнює те, що ціни на енергоносії в короткостроковому періоді змінюються в досить великому діапазоні. Будь-яка нестабільність у країнах-експортерах нафти моментально викликає зростання цін.

Головним же дестабілізуючим чинником є сама світова фінансова система. Саме стан світової фінансової системи на сьогоднішній день є визначальною умовою настання глобальної економічної кризи.

Як бачимо, з прискоренням розвитку людства зменшуються періоди виникнення глобальних економічних криз, зростають їхні масштаби, а головне те, що вони зі сфери виробництва зміщуються у сферу фінансів, а в цій сфері, у свою чергу, акцент зміщується в банківський сектор.

Таким чином, проблеми забезпечення фінансової безпеки банків сьогодні виходять до розділу не тільки найважливіших факторів національної, але і міжнародної економіки.

Що стосується банківської системи України, то в міру залучення економіки нашої країни у світову, зі збільшенням ступеня її інтеграції у світову фінансову систему залежність від нестабільності на світових фінансових ринках зростає. Зокрема, вплив останньої світової кризи все сильніше позначається на банківській системі України — виникають проблеми з ліквідністю, зростає вартість ресурсів для банків, згортаються перспективні проекти у зв'язку з нестачею фінансових ресурсів і неможливістю їх одержання на зовнішніх ринках.

У подібних умовах, безумовно, потребують перегляду існуючі та розробки нові підходи щодо забезпечення національної безпеки країни.

Під національною безпекою розуміють здатність держави ефективно протистояти впливу наявних або потенційних загроз його існуванню і незалежному розвитку. У складі національної безпеки окремо виділяють такі її складові, як:

- військова безпека;
- політична безпека;
- соціокультурна безпека;
- екологічна безпека;
- економічна безпека.

На думку більшості авторів, економічна безпека є головною складовою національної безпеки. Так, Пастернак-Таранушенко Г. пише, що економічна безпека "є базою для будь-яких інших напрямів, відгалужень і проявів безпеки держави, оскільки все, що відбувається у світі, державі і житті окремої людини має під собою економічну основу".

Раніше увагу вчених було в основному сконцентровано на розгляді виключно питань економічної безпеки держави. Однак за останні роки ситуація змінилася і зараз з'являється все більша кількість праць, присвячених аналізу значення та місця фінансової безпеки у безпеці держави.

Перш за все, необхідно відзначити, що фінансова безпека є підсистемою економічної безпеки держави. Схематично співвідношення понять "національна безпека", "економічна безпека" і "фінансова безпека" відображено на рис. 1.

Безсумнівно, позитивним фактором є те, що питання фінансової безпеки в нашій країні не залишаються без належної уваги з боку державних органів влади. Так, за дорученням Ради національної безпеки України була розроблена Концепція фінансової безпеки. Координатором даного проекту виступило ЗАТ "Українське агентство фінансового розвитку". Згідно даної Концепції фі-

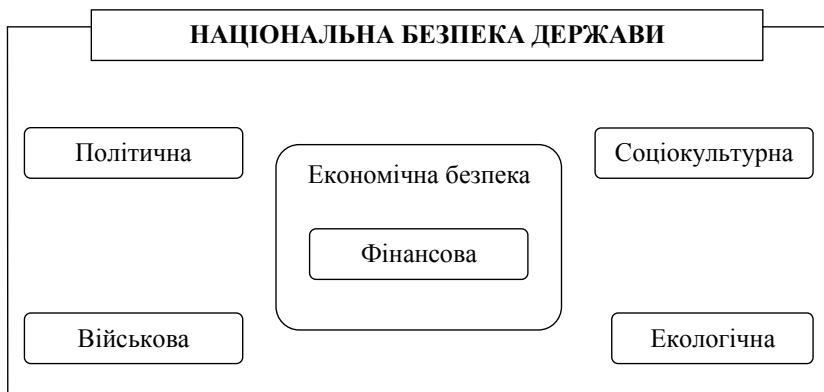

Рис. 1. Складові національної безпеки держави

нансова безпека — це складова економічної безпеки, що характеризує стан захищеності життєво важливих (ключових) інтересів держави, регіонів, підприємницьких структур і громадян у фінансовій сфері від впливу широкого кола негативних чинників (загроз).

Серед основних критеріїв фінансової безпеки розробники Концепції називають достатність фінансових ресурсів, їх збалансованість і ліквідність, що забезпечує нормальне існування і розвиток суб'єктів економічного життя.

Проаналізувавши дані визначення, ми можемо сформулювати власне визначення фінансової безпеки. На наш погляд, фінансова безпека — це стан фінансово-кредитної сфери країни, що характеризується стійкістю до зовнішніх і внутрішніх загроз, а також здатністю забезпечувати сталий економічний розвиток держави.

На даний момент не існує єдиної точки зору щодо структури фінансової безпеки. Основними сферами впливу фінансової безпеки держави відповідно до проекту Концепції є:

- бюджетна сфера та державне регулювання фінансових ринків;
- грошово-кредитна сфера;
- страхування;
- небанківські фінансові послуги;
- фондовий ринок.

Таким чином, безпека банків є частиною фінансової безпеки країни. Необхідно відзначити той факт, що банківська система є найважливішою складовою фінансово-кредитної сфери держави. Тобто, по суті, саме стан банківського сектора і визначає рівень фінансово-кредитної безпеки, а, отже, багато в чому і рівень фінансової безпеки держави.

Адаменко С.І. відзначає, що "проблеми банківської сфери є одночасно і проблемами фінансової безпеки держави". Він також підкреслює, що "сама стабільність і надійність банківської системи, удосконалення банківського менеджменту та зміцнення його стратегічної складової можуть забезпечити фінансову безпеку держави".

У цілому, можна констатувати, що проблем забезпечення фінансової безпеки банківських установ присвячена досить невелика кількість досліджень. Тобто дана наукова проблематика на сьогоднішній день залишається мало розробленою. Цим самим, зокрема, пояснюється відсутність єдиного загальноприйнятого підходу до визначення даного поняття. Також потрібно відзначити, що досить велика кількість авторів взагалі ігнорує питання фінансової безпеки і, як правило, розглядають або економічну безпеку банку, або безпеку взагалі.

Автори, які займаються дослідженням фінансової безпеки, вказують на те, що дана проблема має два аспекти. З одного боку, необхідно працювати над забезпеченням фінансової безпеки банківської системи в цілому, а, з іншого потрібно також досліджувати питання забезпечення фінансової безпеки окремого банківської установи.

Розглянемо ключові визначення в цій галузі та їх співвідношення. Перш за все, розглянемо існуючі визначення економічної та фінансової безпеки банківської системи.

Поняття економічної безпеки банківської системи, як правило, визначається як стан, коли фінансова стабільність та репутація банківських установ не може бути втрачена через цілеспрямовані дії певної групи осіб чи організації як всередині, так і за межами держави, а також — через негативні макроекономічні і політичні фактори.

Фінансова безпека окремого банку тісно пов'язана з безпекою банківської системи в цілому. Вони чинять взаємний вплив один на одного. З одного боку, проблеми, що виникли в одному банку, здатні викликати ефект доміно і призвести до системної банківської кризи. Пояснюється це самою природою банківської діяльності. Банки працюють переважно на чужих грошах, на відміну від, наприклад, промислових підприємств, і тому будь-яка невдара з боку населення до окремого банку (особливо великому) може викликати масовий відтік депозитів з банківської системи. З іншого боку, структурні проблеми банківського сектора підривають довіру до будь-якого окремо взятого банку. Все це пояснює ту важливу роль, яку відіграє забезпечення фінансової безпеки банків.

Великий економічний словник дає наступне визначення. Безпека банку являє собою стан захищеності його життєво важливих інтересів від недобросовісної конкуренції, протиправної діяльності кримінальних формувань та окремих осіб, здатність протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам, зберігати стабільність функціонування і розвитку відповідно до статутних цілей. При цьому поняття фінансової безпеки банків у даному словнику не розглядається.

Зубок М.І. і Миколаїв Л.В. у спільній роботі "Організаційно-правові основи безпеки банківської діяльності в Україні" виділяють наступні види банківської безпеки:

1. Особиста безпека — забезпечення ритмічної роботи, вільного переміщення і відпочинку кожного працівника банку.

2. Колективна безпека — забезпечення планового і ефективного ритму роботи підрозділів банку.

3. Економічна безпека — забезпечення умов для ефективного проведення банком операцій і здійснення угод, зберігання та раціонального використання кредитних і фінансових ресурсів банку, надійного зберігання і транспортування готівки та цінностей.

4. Інформаційна безпека — формування інформаційних ресурсів банку та організація гарантованої їх захисту.

Питання фінансової безпеки Зубок М.І. і Миколаїв Л.В. не розглядають.

Герасимов П.А. також робить акцент лише на економічній безпеці банку, не розглядаючи окремо фінансову безпеку банку. На його думку, економічна безпека банку — це не тільки стан захищеності інтересів самого банку та його акціонерів, матеріальних, фінансових, інформаційних та інших ресурсів від існуючих і потенційних небезпек і загроз, але й забезпечення поступального розвитку банку і абсолютного виконання контрагентами прийнятих ними перед банком зобов'язань.

У той же час кількість робіт, в яких розглядається поняття фінансової безпеки банків, набагато менше. У результаті, як ми наголошували раніше, до цих пір не існує єдиного, загальноприйнятого визначення даного поняття.

На думку Хітріна О.І., фінансову безпеку банку можна визначити як динамічний стан, коли він:

- 1) юридично і технічно здатний виконувати і реально виконує властиві йому функції;
- 2) забезпечує стійкий захист життєво важливих соціально-економічних інтересів громадян, господарюючих суб'єктів, суспільства і держави від негативного впливу внутрішніх і зовнішніх загроз;
- 3) володіє потенціалом як для кількісного, так і для якісного зростання, має в своєму розпорядженні механізми для реалізації даного потенціалу.

Також Хітрін О.І. вказує на те, що головною метою фінансової безпеки банку є усунення можливостей нанесення збитку банку або бездіяльності їх вигодам, забезпечення його стійкого і максимально ефективного функціонування в даний момент часу і накопичення достатнього потенціалу розвитку і зростання в майбутньому, якісна реалізація операцій і угод.

Даний підхід, на наш погляд, є не зовсім вдалим і викликає досить велику кількість питань. По-перше, надмірним є вживання терміна "динамічний стан". По-друге, перший пункт визначення відноситься до організаційно-правових основ безпеки банків. По-третє, другий пункт стосується більшою мірою банківської системи, а не окремо взятого

банку. Таким чином, пропоноване визначення не може вважатися повним і точним.

Артеменко Д.А. у своїй дисертаційній роботі в складі економічної безпеки банку виділяє такі її складові: фінансову, технічну, правову, інформаційно-технологічну, соціально-психологічну, організаційну. Він підкреслює, що фінансова складова лежить в основі забезпечення економічної безпеки банківської діяльності, адже в стійкому, ефективно працюючому банку є достатні кошти для вирішення завдань щодо захисту інформації, охорони співробітників, залучення в усі структури висококваліфікованих співробітників.

Сутність фінансової безпеки банківської діяльності, на думку Артеменко Д.А., полягає у забезпеченні організаційно-управлінських, режимних, технічних та профілактичних заходів, які гарантують якісний захист прав та інтересів банку, зростання статутного капіталу, підвищення ліквідності активів, забезпечення зворотності кредитів, збереження фінансових і матеріальних цінностей. У даному визначенні автор не зовсім вірно розуміє сутність безпеки, таке безпека — це певний стан, а не забезпечення заходів, як пише він. Також є підстави і для критики другій частині визначення, де дається, по суті, перелік результатів, які можуть бути досягнуті, що не має відношення до визначення фінансової безпеки.

Головним недоліком розглянутих вище підходів до розуміння сутності фінансової безпеки банківської діяльності є ігнорування авторами того факту, що фінансова безпека безпосередньо пов'язана і визначається саме фінансовими складовими діяльності банку — рівнем фінансових ресурсів, їх достатністю та ефективністю використання, а також спрямована, в першу чергу, на фінансові аспекти діяльності банку. Саме це і відрізняє фінансову безпеку від економічної.

Інше трактування дає відомий дослідник проблем економічної безпеки Барановський О.І. На його думку, фінансова безпека банку — це:

- сукупність умов, коли потенційно небезпечні для фінансового стану банківської установи дії або обставини відвернені або зведені до такого рівня, при якому вони не можуть завдати шкоди встановленому порядку функціонування банку, збереженню та відтворенню його майна, інфраструктури, а також перешкодити досягненню банком статутних цілей;
- стан захищеності фінансових інтересів комерційного банку, його фінансової стійкості, а також середовища, в якому він функціонує.

Дане визначення, на нашу думку, краще відображає сутність фінансо-

вої безпеки банку. Разом з тим, необхідно відзначити ряд дискусійних моментів, які є в цьому варіанті визначення.

По-перше, Барановський О.І. пише, що фінансова безпека — це умови, за яких потенційні загрози відвернені. На наш погляд, більш вірно було б говорити, що йдеться не тільки і не стільки про запобігання загрози, а про те, щоб створити такий стан банку, коли він здатний протистояти і вже насталим загрозам.

По-друге, автор вказує, що фінансова безпека — це стан захищеності середовища, в якому функціонує банк. На наш погляд, необхідно було б уточнити, про яке саме середовище йде мова (внутрішня, зовнішня) і від чого саме має бути захищений банк.

Проведений аналіз дозволяє нам зробити висновок, що фінансова безпека є невід'ємною і важливою складовою частиною економічної безпеки банківської установи, адже успішно працює банк, коли він генерує достатній обсяг коштів для того, щоб бути застрахованим від зовнішніх і внутрішніх загроз.

Таким чином, виходячи з різних трактувань сутності фінансової безпеки, проаналізованих нами вище, можемо виділити наступні ключові характеристики фінансової безпеки банків:

1) забезпечує рівноважний і стійкий фінансовий стан банку;

2) сприяє ефективній діяльності банку;

3) дозволяє на ранніх стадіях визначити проблемні місця в діяльності банку;

4) нейтралізує кризи і попереджає банкрутства.

Проведений аналіз наукових робіт показав, що фінансова безпека банку визначається:

- стабільністю і стійкістю фінансового стану банку;

- ступенем ефективності його фінансово-економічної діяльності;

- рівнем контролю за зовнішніми і внутрішніми ризиками;

- рівнем достатності власного капіталу;

- ступенем захищеності інтересів акціонерів.

Сутнісні характеристики фінансової безпеки банку можуть бути представлені наступним чином:

1. Фінансова безпека є одним з основних елементів економічної безпеки банку.

2. Фінансова безпека може бути охарактеризована за допомогою системи кількісних і якісних показників.

3. Показники фінансової безпеки повинні мати порогові значення, за якими можна судити про ступінь фінансової безпеки банку.

4. Фінансова безпека банку повинна забезпечувати його розвиток

і стійкість. Показником розвитку банку виступає зростання його ринкової вартості, а показником стійкості — фінансова рівновага банку як в довгостроковому, так і в короткостроковому періоді.

5. Фінансова безпека забезпечує захищеність фінансових інтересів банку, його клієнтів і акціонерів.

Перед фінансовою безпекою банків стоять наступні завдання:

1) ідентифікація ризиків і пов'язаних з ними потенційних небезпек і загроз;

2) визначення індикаторів фінансової безпеки банку;

3) впровадження системи діагностики та моніторингу стану фінансової безпеки;

4) розробка заходів, спрямованих на забезпечення фінансової безпеки банку як у короткостроковому, так і в довгостроковому періоді;

5) контроль за виконанням запланованих заходів;

6) аналіз виконання заходів, їх оцінка, коректування;

7) ідентифікація небезпек і загроз банку, коректування індикаторів залежно від зміни стану зовнішнього середовища, цілей і завдань банку.

Таким чином, фінансова безпека банку є важливою складовою фінансовою, а отже, і національної безпеки, вона являє собою такий стан банківської установи, який характеризується збалансованістю і стійкістю до впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, його здатністю досягати поставленої мети і генерувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення сталого розвитку. Недостатня увага забезпеченню фінансової безпеки банків може призвести до проблем у діяльності фінансових установ.

Література:

1. Про банки і банківську діяльність: закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III // Офіційний вісник України. — 2001. — № 1—2. — Ч. 1. — С. 1—52.
2. Про Національний банк України: закон України від 20.05.1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 29. — С. 570—592.
3. Адаменко С. І. Характеристика та класифікація загроз у банківській системі України // Стратегічна панорама. — 2004 — № 4. — С. 48—52.
4. Артеменко Д. А. Механізм забезпечення фінансової безпеки банківської діяльності: дис. ... канд. экон. наук. / Артеменко Д.А. — Ростов-на-Дону, 1999. — 172 с.
5. Балинов А. Нацбанк: выездыные очки и домашние поражения / А. Балинов // Зеркало недели. — 2008. — № 14 (693).

Стаття надійшла до редакції 31.05.2010 р.